

9. *Сірко А. В.* Корпоративні відносини в перехідній економіці: проблеми теорії і практики : монографія / А. В. Сірко. — К. : Імекс, 2004. — 413 с.
10. *Спасібо-Фатєєва І.* Захист інтересів міноритаріїв та сторонніх осіб у корпоративних правовідносинах / І. Спасібо-Фатєєва // Юргазета. — 2005. — 29 верес. — № 18 (54).
11. *Шершньова З. Є.* Корпоративне управління як основа розвитку ринкової економіки / З. Є. Шершньова, А. Є. Черпак // Формування ринкової економіки [спец. вип. присвяч. 100-річчю КНЕУ]. — К. : КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2007. — С. 324–358.
12. *Berglöf E.* The changing corporate governance paradigm: Implications for developing and transition economies / Berglöf E., E.-L. von Thadden // Annual world bank conference on development economics 1999. — Washington, 2000. — P. 153–164.
13. *Stiglitz J.* Whither reform? Ten years of the transition / J. Stiglitz // Keynote address. The World Bank annual conference on development economics. — Washington, 1999.

УДК 346.232:624(477)

САМОВРЯДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК МОДЕЛЬ ДЕРЖАВНО-СУСПІЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА НА БУДІВЕЛЬНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

СУРКОВА Ю., здобувач Київського національного економічного
університету ім. Вадима Гетьмана

Важливість економічного розвитку будівельного комплексу України пояснюється тим, що він забезпечує потреби на лише виробництва, транспорту, товарного обігу, управлінської та освітянсько-культурної сфери, а й особисті потреби громадян. При цьому такі потреби є визначальними, адже без будівель і споруд неможливе існування ні однієї галузі, ні одного виду економічної діяльності, не кажучи про життя людей.

Однією з суттєвих причин системної економічної кризи в будівельному секторі економіки є недооцінка ролі ринкових інституцій в управлінні ним. Саме в контексті подолання стагнації будівельної галузі реформування взаємовідносин органів державного управління з будівельним бізнесом набувають стратегічного значення.

© Суркова Ю., 2009

Науковці наголошують, що держава продовжує виконувати "надмірну, невластиву, непотрібну або навіть несправедливу роль", що зумовлюється її "надмірним управлінським завзяттям" і бажанням перерозподілу суспільного продукту [3], тобто держава стає "небажаним учасником" будівельного процесу.

Дані Інституту економічних досліджень та політичних консультацій [13] дозволяють окреслити проблемність ділового середовища на будівельному ринку в Україні, а саме:

- судова система нездатна забезпечити виконання комерційних угод і захистити будівельні фірми від злочинності та рейдерства;
- існує величезне регуляторне навантаження на будівельний бізнес: непряме втручання держави, непередбачуваність і нечіткість регуляторних актів, наприклад, у 2007 р. 11.2 % свого часу менеджери витрачали на взаємодію із державними чиновниками, тобто в країні існував певний часовий податок;
- корупція є однією з найбільших інституційних перешкод на шляху нормального ведення будівельного бізнесу; дослідження наводять на роздуми про те, що корупція в будівельному комплексі України – це вже не перешкода, а інституційний механізм ведення справ;
- за обтяжливістю для бізнесу вітчизняна податкова система посідає 177-ме місце зі 178 країн, випередивши лише Білорусь; кількість податкових платежів в Україні одна з найбільших у світі й нараховує 99 різновидів.

Саме тому важливого значення набуває визначення сучасних напрямів управління будівельною індустрією країни. Основну увагу доцільно зосередити на розробці та реалізації будівельної політики держави засобами функціонально-орієнтованого впливу з посиленням акцентів на реалізації механізмів дерегулювання будівельним комплексом, в основі яких знаходиться діяльність об'єднань будівельних підприємств.

Проблема модернізації управління будівельним комплексом полягає, з одного боку, в тому, що державні органи часто блокують економічні ініціативи та стратегії суб'єктів будівельного ринку, а з іншого – в тому, що підприємництво стає антагоністом держави. Драматичною особливістю сучасного етапу розвитку України є те, що значні суспільні та економічні сили виявилися відторгнутими від процесу творення національної економіки й змушені чинити опір економічній стратегії держави, зазначає Я. Жаліло [2, с. 233]. Слід привернути увагу до соціальної інертності будівельних компаній, низького рівня їх самоорганізації. За неофіційними даними лише близько 10 % будівельних підприємств об'єднані у постійно діючі самоврядні організації.

Роль самоврядних будівельних організацій (СБО) важко переоцінити. Вони створюють можливості для конструктивної взаємодії всіх учасників будівельного ринку, сприяють формуванню високого рівня соціальної згуртованості суспільства. Тільки на основі їх діяльності, шляхом створення "комунікативних коридорів", оскільки, з одного боку, СБО – представник інтересів своїх членів перед державою, а з іншого – кваліфікований агент державно-громадських інтересів у середовищі професійних учасників, відбувається процес узгодження інтересів усіх суб'єктів ринку з інтересами держави.

Діяльність самоврядних організацій [4]:

- сприяє стратегічній діяльності компаній, формуванню довгострокових програм їхнього розвитку;
- є важливим чинником структуризації законодавства, робить його зрозумілим і доступним для широкого загалу будівельників;
- суттєво знижує бюрократичне навантаження на будівельний бізнес;
- удосконалює систему регулювання, дає змогу за умов обмежених ресурсів уряду зменшити витрати на виконання регуляторних актів у будівельному комплексі;
- сприяє підвищенню конкурентоспроможності та поліпшенню інвестиційного клімату, звуженню тіньового сектору;
- позитивно впливає на динаміку економічного зростання виробництва будівельних товарів та послуг.

Об'єднання будівельних компаній є у багатьох розвинених країнах. У Німеччині, де будівельна індустрія становить 9.4 % ВВП, а темп інвестицій складає 7 тис. євро в секунду, тривалий час існують сильні та розгалужені структури, побудовані за принципом галузевого самоврядування: Головна спілка німецької будівельної індустрії (HVDB), яка об'єднує групу підприємств з 2.5 млн працюючих та Центральна спілка німецького будівельного підприємництва (ZUDB) із 35 тис. підприємств малого будівельного бізнесу. Крім того, працюють Асоціація малого та середнього будівельного бізнесу (BVMB), а також ціла низка профільних асоціацій, які об'єднують будівників тунелів, будівників підвальних приміщень, виробників покрівельних матеріалів та конструкцій, виробників готових дерев'яних будинків тощо.

Німецька спілка офіційно проголошує своєю метою представляти інтереси будівельних підприємств при розробленні законів про будівельні підряди та угоди в будівництві на національному та європейському рівнях; впливати на бундестаг і федеральний уряд у процесі відпрацювання умов оподаткування, конкуренції та підприємництва, а також виступає за інвестиційну політику відповідно до потреб федерації, земель та округів, бореться за чесний та прозорий розподіл

громадських будівельних контрактів [12]. Таким чином, німецька будівельна галузь має у своєму розпорядженні потужний лобістський апарат, який діє як на національному, так і на міжнародному рівні. Німецькі будівельники ставлять вимоги перед урядом щодо збільшення інвестицій у будівництво транспортної інфраструктури, адже недоліки в транспортуванні гальмують не тільки доставку вантажів, а й розвиток економіки в цілому. Отже, німецькі будівельні організації захищають не лише вузькогалузеві інтереси, тобто працюють у традиціях, з яких виникли професійні спілки в індустріальну епоху.

Самоврядування в США носить не вертикальний, а горизонтальний характер. Наприклад, є Асоціація виробників бетону, яка об'єднує наукових розробників, проектувальників і виробників бетону, а також тих, хто проводить ремонт і демонтаж будов. Асоціація враховує їх інтереси, формує та розробляє єдині вимоги до бетону, технологій, тобто регулює цю частину будівельної галузі. Допуск будівельних фірм на ринок будівництва монолітних будов і споруд – прерогатива держави, а завданням Асоціації є боротьба за якість.

У США все вирішується через систему обов'язкового страхування ризику. Вважається, що поетапний контроль "страхуванням" за ходом і якістю будівництва відповідає вимогам сьогодення. Будівництво в США, а це 400 найбільших компаній з річним обсягом 235 млрд доларів, обслуговує 150 професійних самоврядних організацій. Це наукові та виробничі асоціації: виробників громадських робіт, будівників доріг, генпідрядників, власників нерухомості, виробників бетону, теплоізоляційних матеріалів тощо. Тільки спеціалістів по бетону об'єднують 11 асоціацій. Крім того, є асоціації, що об'єднують жінок у будівництві: союз працюючих жінок, жінки – професіонали будівництва, жінки – власниці та керівники будівельних фірм [11].

Таким чином, у світовій практиці накопичено достатній досвід щодо підвищення ефективності регуляторних відносин між державними органами та підприємництвом, його доцільно використовувати для побудови вітчизняної моделі сучасного управління будівельним ринком в Україні. Використання зарубіжного досвіду дозволило створити в Україні за часи незалежності певну інституційну інфраструктуру участі бізнесу в економічному діалозі з державою.

Будівельна палата України (БПУ) утворена у листопаді 2005 р. та зареєстрована в Міністерстві юстиції України 5 травня 2006 р. Палата є недержавною неприбутковою професійною самоврядною організацією. Вона об'єднує 332 організації, що здійснюють більше половини обсягу будівництва житла (без урахування зведеного приватними забудовниками). Метою створення Палати є сприяння: розвитку будівельної та пов'язаних з нею галузей народного господарства, їх інтеграції у світову економіку, формуванню сучасної промислової, фінансової, торговельної інфраструктур, створенню сприятливих умов для

підприємницької діяльності у сфері будівництва, всебічному розвитку будівельної індустрії, науково-технічних і торговельних зв'язків між будівельниками України та інших країн. Будівельна палата України брала участь у розробці проектів законів "Про державну підтримку забезпечення громадян житлом та розвиток житлового будівництва", "Про Будівельну палату України" [8].

Українська будівельна асоціація (УБА) створена у травні 2005 р. і об'єднує понад 200 інвестиційно-будівельних компаній України. У Хартії соціальної відповідальності, розробленій фахівцями УБА, стверджується, що будівельні організації вважають за необхідне досягати комерційного успіху засобами, які передбачають дотримання моральних цінностей та повагу до спільноти і навколишнього середовища. Головне – ставити законність і моральність у професійній діяльності будівельника вище комерційної вигоди, сприяти створенню високого соціального статусу будівельних професій, консолідації будівельників України [7]. Завдання УБА – сприяти покращенню інвестиційного клімату та розвитку будівельної галузі в Україні. Українська будівельна асоціація тримає руку на пульсі ринку нерухомості, миттєво реагуючи на зміни в будівельній галузі й правовому полі. Високий професіоналізм та потенціал членів і співробітників Асоціації дозволяють досягати поставлених цілей.

Українська асоціація підприємств і організацій цементної промисловості (Укрцемент) координує господарську діяльність суб'єктів цієї індустрії, вирішує питання щодо зниження базових нормативів платежів за використання надр для добування корисних копалин, а також займається встановленням пільгових тарифів на перевезення та податкових пільг відповідно до Закону України "Про відходи" тощо [10].

Асоціація "Українське об'єднання проектних організацій" заснована у грудні 2005 р., її засновником виступила Академія будівництва України. Асоціація є добровільним об'єднанням проектних і науково-проектних організацій України, які об'єднались з метою вирішення принципових питань проектної справи і сприяння покращенню діяльності кожної організації. Метою діяльності Асоціації є консолідація інтелектуального та науково-технічного потенціалу проектних і науково-проектних організацій України та спрямування його на забезпечення відповідності проектної справи вимогам світових стандартів, сприяння розвитку, підвищення ефективності й якості діяльності кожної проектної і науково-проектної організації – члена Асоціації [9].

Всеукраїнська асоціація "Союз виробників будівельних матеріалів та виробів" має на меті захист інтересів вітчизняних виробників будматеріалів. Керівництво Асоціації впевнене, що жодне рішення в державі, яке стосуватиметься виробництва будматеріалів, не прийматимуть без згоди новоствореної самоврядної організації.

Всеукраїнська професійна спілка "Гільдія творців об'єктів архітектури і дизайну" поставила за мету створення організації щодо

захисту професійних інтересів і авторських прав архітекторів і дизайнерів. Головне завдання профспілки – запровадити правила Європейського Союзу щодо майнових прав творців інтелектуальної власності, як це передбачено чинним законодавством України.

Українська Асоціація виробників сухих будівельних сумішей – це незалежна громадська організація, важливими векторами діяльності якої є сприяння розвитку виробництва сухих будівельних сумішей, надання технічної, технологічної, законодавчої підтримки підприємствам будівельних матеріалів, збір та розповсюдження інформації, необхідної для виробничої діяльності тощо.

Існують наміри щодо створення палати архітекторів, цивільних інженерів, землевпорядників тощо.

Самоврядні будівельні організації, насамперед, вивчають вимоги законодавчої й нормативно-правової бази та інформують своїх учасників стосовно законодавства й усіх змін, що вносяться до нього. Вони представляють інтереси будівельників у органах державної влади і місцевого самоврядування, координують їх взаємовідносин з державою. Консультують представників влади щодо потреб будівельної галузі, надають необхідну оперативну інформацію про стан будівельної економіки, формулюють пропозиції щодо необхідних економічних заходів, надають інтелектуальну підтримку, певною мірою генерують ідеї, тобто "здійснюють "демонополізацію" процесу прийняття політичних рішень" [1], мобілізують конструктивний потенціал будівельної спільноти на участь у законодавчому процесі. СБО займають активну позицію щодо спрощення регуляторних механізмів, суттєвого скорочення строків реєстрації будівельного бізнесу та узгодження відповідних вимог з нормами міжнародної практики. Саме така політика сприяє встановленню суворого контролю за виконанням антикорупційних програм, розвитку громадського нагляду за діяльністю посадових осіб.

Урядові структури мають змогу делегувати СБО певні права щодо здійснення державної економічної політики: підготовку проектів рішень органів влади з відповідних питань, проведення економічної експертизи інвестиційних проектів, проектів законів та постанов уряду тощо. За таких умов СБО приймають участь у розробці законодавчих актів, займаються впорядкуванням і вдосконаленням законодавчої нормативно-правової бази з питань ведення підприємницької діяльності в будівельному бізнесі і, зокрема, її адаптацією з принципами і нормами ЄС. Це сприяє прозорості, отже, передбачуваності економічної політики держави в будівельній індустрії, адже суб'єкти будівельного ринку мають більше легальних можливостей впливати на нормотворчу діяльність і політику СБО, ніж на політику державних чиновників. Причому здійснюють це з повною відповідальністю, перш за все матеріальною, якої немає у державних службовців, а правила і норми

встановлюють гнучкіші за створювані державою, адже використовують власний виробничий досвід. Демонструючи "концентрований вияв та концептуалізацію основних проблем розвитку галузі" [4], СБО мають можливість формувати спеціальні експертні групи, праця яких може оплачуватися за рахунок цільових внесків підприємств.

Слід зауважити, що нормативну документацію в будівництві у розвинених країнах світу розробляють СБО, а не державні органи, тому значна частина регуляторних функцій переноситься на рівень відкритого діалогу між основними "гравцями" будівельного ринку. Завдяки цьому формуються сталі тенденції щодо диверсифікації центрів прийняття рішень й підвищення ефективності діяльності будівельного комплексу.

Нині в Україні конче потрібно затвердити низку законопроектів: "Про внесення змін до законодавства України з питань спрощення дозвільних процедур у будівництві" (зокрема усунення неврегульованості питання громадського обговорення містобудівної документації та врегулювання продажу земельних ділянок на аукціонах за принципом "єдиного вікна" разом із пакетом документів, що містить умови та обмеження на забудову території); "Про внесення змін до деяких законів щодо сприяння будівництву"; Містобудівного кодексу України та ін.

Окремої уваги заслуговує розробка й прийняття Закону України "Про самоврядні організації суб'єктів господарювання будівельної галузі". Важливо створити законодавче поле, яке стимулює соціально відповідальний бізнес, запровадити спеціальні стимули виробничої та соціально відповідальної діяльності суб'єктів будівельного підприємства. СБО мають сприяти впровадженню передових прогресивних технологій у будівництві, зокрема енергозберігаючих; розвитку різноманітних форм коопераційних зв'язків будівельних фірм із субпідрядниками, архітекторами, дизайнерами тощо. Вони мають займатися організацією та проведенням міжнародних, національних і місцевих виставок передового досвіду підприємств будівельної індустрії, сучасних будівельних технологій, машин та обладнання, будівельних матеріалів тощо. Необхідно в короткий строк розробити програму впровадження новітніх технологій у сферу організації будівельного виробництва, які використовуються в країнах Західної Європи, США і Канаді упродовж 20–25 років, а в Китаї – 15 років.

Самоврядні будівельні організації покликані інформувати засоби масової інформації про проблеми будівельного комплексу, формувати відповідну громадську думку щодо дій державних органів, адже дуже важливо максимально застосувати інструментарій громадських консультацій, створити процедуру суспільної експертизи законопроектів, які регулюють діяльність будівельної індустрії. Тобто самоврядні організації захищатимуть інтереси будівельної індустрії у процесі ухвалення рішень, що є конструктивним елементом ефективного функціонування демократичної політичної системи.

Ці організації повинні здійснювати громадський контроль за дотриманням стандартів проведення будівельно-монтажних робіт та виконанням угод будівельними фірмами, адже з кожним днем на ринок приходять усе більше будівельних компаній. Органи державної влади видають ліцензії, але не здатні системно контролювати діяльність учасників ринку. На основі збору, узагальнення та аналітичної обробки інформації про підприємницьку діяльність СБО визначатимуть рейтинг проектно-пошукових і будівельних організацій.

Доцільно також, щоб СБО сформували свою систему управління ризиками, зокрема, шляхом створення компенсаційного фонду для забезпечення відповідальності своїх членів. Безумовно, ці механізми діяльності СБО потребують запровадження системи максимально прозорої та досить суворої звітності.

Важливим аспектом діяльності СБО має стати професійна підготовка та підвищення кваліфікації фахівців будівельної галузі. Самоврядні організації повинні готувати пропозиції до освітніх програм підвищення кваліфікації спеціалістів з різних напрямів професійної будівельної діяльності, розробляти навчальні плани відповідно до кваліфікаційних вимог. У центрі уваги діяльності самоврядних організацій повинно бути створення кадрового потенціалу інженерів – будівельників широкого профілю, здатних приймати самостійні рішення. Потрібно визначати їх кваліфікацію та проводити сертифікацію фахівців у галузі будівництва. СБО повинні мати право організувати в Україні та за кордоном професійне навчання і стажування фахівців-будівельників.

Самоврядні організації мають займатися впровадженням ефективних способів розв'язання суперечок між забудовниками та їх клієнтами, які виникають у процесі господарської діяльності. Механізм досудового вирішення суперечок між споживачами і виробниками, який формується в СБО, зазвичай дешевший і забирає менше часу, ніж судовий розгляд. Процедури вирішення спорів краще адаптовані до умов конкретної будівельної сфери виробничої діяльності, ніж стандартні судові процедури. Слід зауважити, що застосування до членів СБО адміністративних та економічних санкцій відбувається в більш толерантних умовах і "зумовлює менше відчуження серед учасників ринку, ніж санкції держави" [4]. Професійні будівельні організації мають виконувати функції громадського професійного суду, займатися розробкою і впровадженням заходів щодо дотримання етичних норм і правил поведінки у взаєминах із замовниками, а також основ ділової та професійної етики, формувати нову підприємницьку культуру у сфері будівельного бізнесу.

Одним із головних завдань СБО є забезпечення рівних умов діяльності на ринку для всіх представників вітчизняного бізнесу та іноземних компаній, недопущення надання персональних преференцій

окремим підприємствам. Водночас необхідно здійснювати промислову політику, яка передбачає протекціонізм для вітчизняного бізнесу в прийнятних на світовому рівні формах, забезпечувати захист внутрішнього будівельного ринку від припливу недоброякісної, іноді навіть небезпечної імпоротної продукції. Головним у діяльності самоврядних будівельних організацій вбачається створення сприятливого бізнес-клімату з простими і стабільними процедурами, однаковими для всіх будівельних фірм, надання рівних можливостей доступу до заохочувальних інструментів державної економічної політики.

Системне розширення і зміцнення ділових міжнародних контактів, представництво інтересів будівельних фірм у зарубіжних об'єднаннях, спілках і асоціаціях будівельних організацій, сприяння встановленню і розвитку зв'язків членів СБО з іноземними підприємцями є важливою функцією СБО. Для цього СБО займаються проведенням міжнародних науково-практичних конференцій, круглих столів, ділових зустрічей з актуальних проблем економічної діяльності суб'єктів господарювання на будівельному ринку.

Самоврядні організації покликані також надавати економічну та правову підтримку українським будівельним підприємствам на зовнішніх ринках, сприяти прямому іноземному інвестуванню будівельних фірм, їхній інтеграції у світову господарську систему інвестиційно-будівельної діяльності. З цією метою налагоджуються зовнішньо-економічні зв'язки, проводиться робота по формуванню позитивного іміджу українських будівельних компаній за кордоном, просуванню експорту будівельних товарів та послуг, пошуки торгових партнерів.

Діяльність СБО щодо проведення у будівництві сертифікації якості товарів, робіт і послуг суб'єктів будівельного ринку на предмет визначення відповідності їх діяльності вимогам законодавства та фінансової стабільності має бути законодавчо оформленою.

За умов відсутності практичного досвіду саморегулювання в будівельній галузі потрібно:

- створити інфраструктуру, обрати відповідну модель самоврядування;
- визначити концептуальні основи для переходу на самоврядування;
- визначити типи СБО, адже вони мають створюватися спеціалізовано, тобто для організацій певного виду діяльності: окремо по проектуванню, будівництву та пошуковим роботам тощо. Крім того, так само чітко визначатимуться два типи самоврядних організацій: професійні та підприємницькі. До складу професійних входять фізичні особи: спеціалісти, проєктувальники, а до складу підприємницьких – юридичні особи.
- встановити критерії щодо забезпечення рівноправності всіх членів самоврядної організації, створення ефективного конкурентного середовища та захисту представників малого та середнього

бізнесу. Наприклад, фахівці УБА вважають, що самоврядною можна визнати організацію, до якої входить не менше 250 компаній із 6 регіонів України [7]. Це дозволить уникнути монополізації ринку та унеможливить створення ситуації, коли одна компанія зможе контролювати інші;

- для запобігання конфліктним ситуаціям між СБО і всередині їх необхідно чітко визначити сфери впливу, повноваження, функції, взаємозв'язки, відповідальність тощо;
- окремо мають бути визначені умови контролю за діяльністю СБО, її членів щодо виконання суспільних вимог, а також фінансової надійності, прозорості діяльності СБО та будівельних організацій (її членів).

Процес втілення недержавних форм регулювання в будівництві повинен бути поступовим і обережним, саморегулювання та державне регулювання здійснюватиметься паралельно, тобто доповнюючи одне одного, адже держава визначає умови існування бізнесу, створює межі для його діяльності. При цьому державне регулювання виконуватиме роль "системоутворюючого ядра інституціоналізму, визначаючи його доцільні параметри та сучасні форми", оскільки "далеко не в усіх відношеннях розширення ролі держави і підприємницькі свободи складають непримиренні протилежності. Іноді державне втручання стає системою прапорців, які позначають поле економічної свободи в її новому розумінні" [3].

Можливі два шляхи регуляторної політики держави в цьому напрямі. Перший полягає в тому, що держава формує передумови, конфігурацію та зміст самоврядних організацій, тобто створюється вертикальна форма організації, самоврядування вводиться "зверху" шляхом прийняття спеціальних законів. Інший шлях полягає у створенні й забезпеченні умов для розвитку самоврядних організацій, які "чутливо вловлюють тенденції, що їх генерує суспільство та будівельне виробництво" завдяки їх спроможності абстрагуватися від поточних завдань економічної проблематики, що не завжди вдається як бізнесу, так і державі. Саме СБО спроможні виконувати важливу місію привнесення на будівельний ринок організаційних інновацій. Це так звана "горизонтальна форма регуляторної політики" [6].

Саме такий підхід до формування процесу самоврядування є найбільш оптимальним для будівельної галузі нашої держави тому, що сприятиме врегулюванню суперечностей, які сьогодні існують між владою і будівельним бізнесом. Влада мінімізує свій вплив на економіку і почне виконувати притаманні їй функції: контроль чесних "правил гри" на ринку. Будівельники почнуть працювати у стабільній і прозорій системі координат, спрямовуючи свої зусилля на досягнення конкурентних переваг на ринку [1].

Є всі підстави вважати, що суспільно-приватне партнерство – обов'язкова умова існування будівельного бізнесу, а самоврядні будівельні організації – один з найвищих щаблів цивілізованого ринку, спосіб життя громадянського суспільства у бізнесі. Вони здатні реально забезпечити здійснення ефективного управління будівельним комплексом України на якісно новому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Варналій З.* Економічний діалог: партнерство заради прогресу / З. Варналій. — Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>.
2. *Жаліло Я.* Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика : монографія / Я. Жаліло. — К. : НІСД, 2003.
3. *Новицький В.* Інституціоналізм у діалектиці сучасного економічного розвитку / В. Новицький // Економіка України. — 2005. — № 7.
4. *Матеріали* круглого столу УБА та МЦПД. Саморегулювання будівельників як спосіб протидії "Еліта-центрам" // Будівництво України. — 2007. — № 10.
5. *Паливода К.* Національна ідея і українська економіка / К. Паливода // Дзеркало тижня. — 2008. — № 13.
6. *Папієв М.* Громадянське суспільство: міф, реальність чи шанс? / М. Папієв // Дзеркало тижня. — 2007. — № 41.
7. *Українська Будівельна Асоціація.* Офіційний web-сайт. — Режим доступу : <http://www.u-b-a.com.ua>.
8. *Будівельна палата України.* Офіційний web-сайт. — Режим доступу : <http://www.budpalata.com.ua>.
9. *Асоціація "Українське об'єднання проектних організацій".* Офіційний web-сайт. — Режим доступу : <http://www.ukrasproekt.com.ua>.
10. *Асоціація "Укрцемент".* Офіційний web-сайт. — Режим доступу : <http://www.ukrcement.com.ua>.
11. *Центрстрой* експертиза. Официальный web-сайт. — Режим доступа : <http://www.msl.ru>.
12. *Новости* строительства и недвижимости АСН-Инфо. Официальный web-сайт. — Режим доступа : <http://www.asninfo.ru>.
13. *Інститут* економічних досліджень та політичних консультацій – ІЕД. Офіційний web-сайт. — Режим доступу : <http://www.ier.kiev.ua>.